

28.09.2026

TA’LIM NAZARIYALARINING INTEGRATIV TATBIQI ASOSIDA BOLALARNI MAKTAB TA’LIMIGA TAYYORLASHNING AHAMIYATI

Shodiyorova Umida Shodiyor qizi

Samarqand viloyati pedagogik mahorat markazi

Pedagogika, psixologiya va ta’lim texnologiyalari kafedrası o‘qituvchisi

E-mail: umidashodiyorova1@gmail.com

Tel: +99897940495

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23239959>

Annotatsiya: Ta’lim nazariyalarini bilish pedagogning metodik qarorlarini ilmiy asoslashga yordam beradi. Mazkur ilmiy maqola bolalarni maktab ta’limiga tayyorlash jarayonida ta’lim nazariyalarining integrativ qo‘llanilishiga bag‘ishlangan. Tadqiqotda pedagogik kuzatuv, tajriba-sinov, nazariy umumlashtirish va pedagogik modellashtirish metodlariga tayangan holda maktabgacha ta’lim uchun to‘rt bosqichli integrativ model taklif etilgan. Shuningdek, integrativ model orqali bolalarni maktabga tayyorlashda ularning bilim, ko‘nikma va malakalarni egallashdagi ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: ta’lim, nazariya, bixeviorizm, kognitivizm, konstruktivizm, ijtimoiy-madaniy, ta’lim nazariyasi, integrativ model, model.

Аннотация: Знание образовательных теорий помогает педагогам научно обосновывать свои методические решения. В данной статье рассматривается интегративное применение образовательных теорий в процессе подготовки детей к школе. На основе таких методов, как педагогическое наблюдение, экспериментальная проверка, теоретическое обобщение и педагогическое моделирование, в исследовании предлагается четырехэтапная интегративная модель дошкольного образования. Также подчеркивается значимость этой модели для формирования у детей знаний, умений и компетенций, необходимых для готовности к школе.

Ключевые слова: образование, теория, бихевиоризм, когнитивизм, конструктивизм, социокультурный подход, образовательная теория, интегративная модель, модель.

Abstract: Knowledge of educational theories helps educators provide a scientific basis for their methodological decisions. This article focuses on the integrative application of educational theories in the process of preparing children for school. Based on methods such as pedagogical observation, experimental testing, theoretical generalization, and pedagogical modeling, the study proposes a four-stage integrative model for preschool education. It also highlights the significance of this integrative model in helping children acquire the necessary knowledge, skills, and competencies for school readiness.

Keywords: education, theory, behaviorism, cognitivism, constructivism, sociocultural, educational theory, integrative model, model.

KIRISH. Sun’iy intellekt, onlayn platformalar va virtual reallik kabi raqamli vositalarning ta’limga kirib kelishi pedagogik yondashuvlarni qayta ko‘rib chiqishni taqozo etmoqda. Nazariy bilimlarga ega bo‘lgan mutaxassisgina yangi texnologiyalarni shunchaki qo‘llabgina qolmay, balki ularni o‘quv jarayoniga chuqur integratsiya qila oladi, o‘qitish metodlarini ongli ravishda tanlaydi va o‘z faoliyatini tanqidiy tahlil qila oladi. Bolalar ta’limida bugungi kunda nazariy bilimlarni qo‘llashdagi kamchiliklar yuzaga kelmoqda.

XXI asr ta’lim tizimida bolalarni maktab ta’limiga tayyorlash uzluksiz ta’limning muhim bosqichlaridan biri. Maktab ta’limiga tayyorlashda nazariya hamda amaliyot uyg‘unligi pedagog uchun metodik kompas bo‘ladi. Integrativ yondashuv bolani intellektual, ijtimoiy-emotsional va kommunikativ jihatdan kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu yondashuv ta’lim jarayonida har bir o‘quvchining o‘ziga xos xususiyatlarini, qobiliyatlarini va ehtiyojlarini inobatga olishni nazarda tutgan holda asl kompetensiyalarini namoyon etadi. Bunda bolalarga o‘ziga mos ta’lim muhitini his qila olish, o‘zlarining qiziqishlariga javob beradigan o‘quv materiallarini tanlash imkoniyati beriladi. Shu nuqtai nazardan bolalarni maktab ta’limiga tayyorlashda ta’lim nazariyalarining integrativ modelini ishlab chiqish zarurati yuzaga kelmoqda. Maktabgacha ta’lim amaliyotida alohida nazariyalar qo‘llanilayotgan bo‘lsa-da, ularni yagona integrativ model asosida qo‘llash mexanizmi yetarlicha tizimlashtirilmagan. Integrativ yondashuv turli pedagogik konsepsiyalarning afzalliklarini birlashtirish orqali ta’lim jarayonini bolaning rivojlanish ehtiyojlariga moslashtirish imkonini beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalar turli usullar orqali bilimni o‘zlashtiradi: kuzatish, tajriba o‘tkazish, muloqot qilish, o‘yin faoliyatida qatnashish va amaliy mashg‘ulotlar orqali yangi tajribani egallaydi. Shu sababli konstruktivizm, ijtimoiy-madaniy nazariya, kognitiv rivojlanish nazariyasi, bixeviorizm kabi nazariyalarni yagona pedagogik tizim sifatida qo‘llash muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta’lim nazariyalarining integrativ modeli bolalarning o‘z bilimlarini olishga, maqsadga yo‘naltirilgan faoliyatga yordam beradi. Integrativ model bolaning maktab ta’limiga moslashishi, mustaqil ishlashini qo‘llab-quvvatlash va unga o‘zini ifodalash uchun imkoniyat yaratadi. Bola o‘ziga qulay bo‘lgan o‘rganish uslubini tanlash imkoniyatiga ega bo‘ladi, bu esa ularning o‘rganishga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi. Bilim olish jarayonini boshqarish imkoniyatiga ega bo‘lish, mustaqil fikrlashni va qarorlar qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Maktab ta’limiga tayyorlashda ta’lim nazariyalarining birligi orqali interfaol metodlardan foydalanish, qiziqarli misollar va aqliy o‘yinlar hamda bolalarda iroda, qat’iylilik va mehnatsevarlik kabi fazilatlarni shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

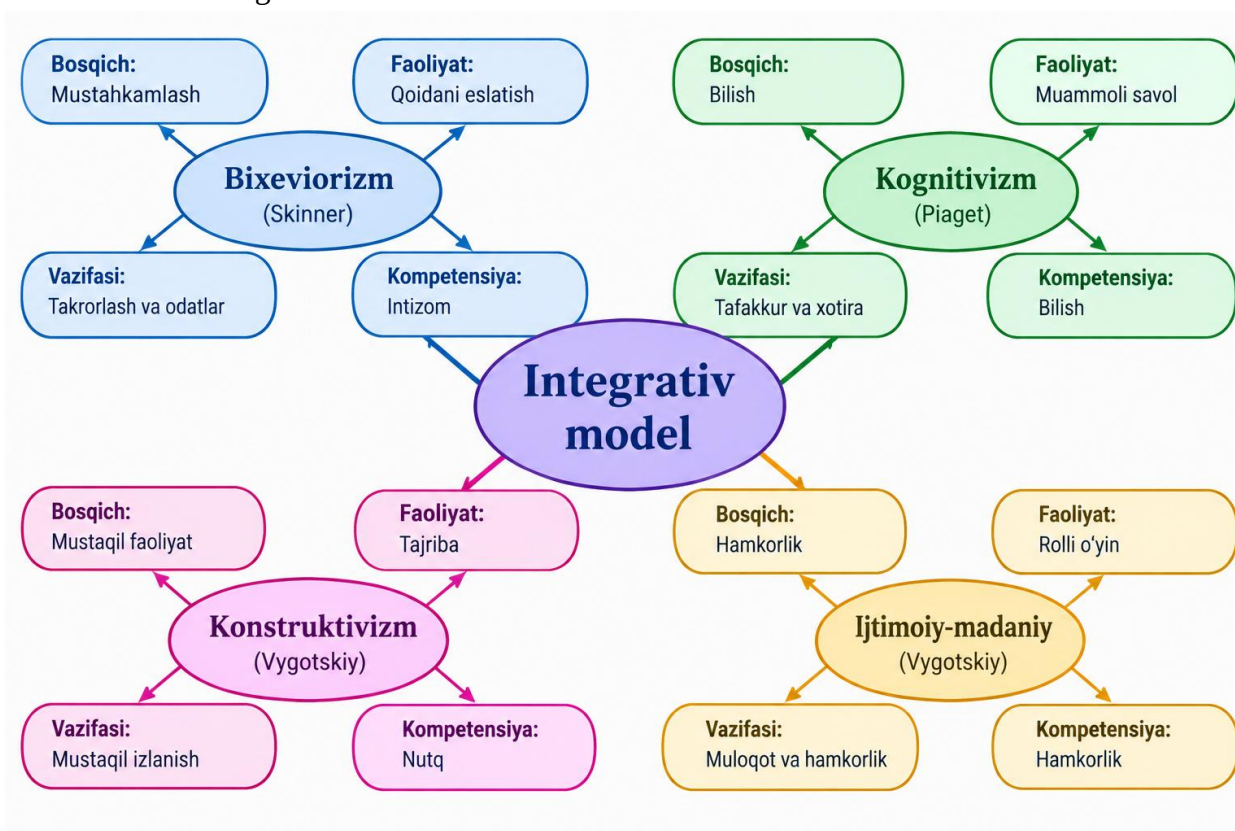
ASOSIY QISM. Maktabgacha ta’lim tizimida bolalarni maktab ta’limiga tayyorlash zamonaviy pedagogikaning ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayon nafaqat bolaga dastlabki bilimlarni berish, balki uning intellektual, ijtimoiy-emotsional, nutqiy va jismoniy rivojlanishini kompleks tarzda ta’minlashni ham nazarda tutadi. Bugungi kunda ta’lim samaradorligini oshirishda alohida pedagogik nazariyaga tayanish yetarli emas. Aksincha, turli ta’lim nazariyalarining o‘zaro uyg‘unlashtirilgan holda qo‘llanilishi bolaning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiluvchi samarali pedagogik mexanizmni yaratadi. Maktabgacha ta’lim jarayonida integrativ, kompetensiyaviy, shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatli va tizimli yondashuvlarning uyg‘unligi bolalarni maktab ta’limiga samarali tayyorlash imkoniyatlarini kengaytiradi. Ushbu yondashuvlar o‘zaro bir-birini to‘ldirib, bolaning har tomonlama rivojlanishini ta’minlovchi yaxlit pedagogik tizimni shakllantiradi.

O‘rgatish haqidagi o‘z qarashlari va ushbu qarashlar o‘qituvchilarning bolani ilk maktabga tayyorlash faoliyatiga qanday ta’sir ko‘rsatishini tadqiq qilish orqali o‘qituvchilar ta’lim berish faoliyatiga aslida nimalar shakl berishini va o‘quvchilarning chuqurroq bilim olishlarini hamda jarayonda yanada faol va samaraliroq ishtirok etishini ta’minlashda qanday strategiyalarni qo‘llash mumkinligini tushunishini kuchaytiradi. Har qanday fan, o‘quv predmeti, umuman, bilimning barcha sohaları ilmiy asos yoki nazariyasiz rivojlana olmaydi. Ta’lim nazariyasi o‘qitish va o‘rganish jarayonlarini ilmiy asoslashga xizmat qiladi. Bixeviorizm, kognitivizm, konstruktivizm va ijtimoiy-madaniy yondashuvlar tarixiy rivojlanishda bir-birini

28.09.2026

to‘ldirib kelgan. Masalan, Konstruktivizmga ko‘ra, bola bilimni tayyor shaklda qabul qilmaydi, balki o‘z tajribasi asosida uni mustaqil ravishda shakllantiradi. Qurish-yasash, san‘at, ilm-fan va tabiat, syujetli-rolli o‘yin hamda til markazlari bolaga mustaqil izlanish imkonini yaratadi; L.S. Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasi bolaning rivojlanishida ijtimoiy muhitning hal qiluvchi rolini asoslaydi. Tarbiyachi bolaning mavjud imkoniyatlarini hisobga olgan holda unga biroz murakkabroq vazifalarni taklif etadi va zarur pedagogik yordam ko‘rsatadi; Kognitivizm (J. Piage) nazariyasiga ko‘ra, maktabgacha yoshdagi bolalar “operatsiya”gacha tafakkur bosqichida bo‘lib, ular predmetlar bilan bevosita ishlash orqali bilimni samaraliroq egallaydi va Bixeviorizmga ko‘ra rag‘batlantirish, maqtov va motivatsion qo‘llab-quvvatlash bolalarda o‘quv faoliyatiga nisbatan ijobiy munosabatni rivojlantiradi. Ta’lim nazariyalarining integrativ modeli asosida bolalarning maktabga tayyorgarlik kompetensiyalarini kompleks rivojlantiradi.

1-sxema. Integrativ model

Sxemada integrativ model markazda, yuqorida Bixeviorizm va Kognitivizm, pastda Konstruktivizm va Ijtimoiy-madaniy nazariyalar ko‘rsatilgan. Har bir nazariya o‘zining bosqichi, faoliyati, vazifasi va kompetensiyasiga ega.

Integrativ modelning ahamiyati shundaki, maktabgacha ta’lim tizimida ta’lim jarayonini qulaylashtiradi va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Mazkur model orqali:

–takrorlash, rag‘batlantirish va mustahkamlash maktabgacha yoshdagi bolalarda odatlarni shakllantirishda qulaydir. Harflar, sonlar va gigiyena ko‘nikmalari bosqichma-bosqich mustahkamlanadi;

–diqqat, xotira, tafakkur va muammoli vaziyatlarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan mashg‘ulotlar bolaning maktabdagi muvaffaqiyatiga zamin yaratadi;

–bilimni faoliyat davomida mustaqil qurish tamoyiliga asoslanadi. Tajriba, qurilish o‘yinlari va ijodiy topshiriqlar orqali bola faol o‘rganuvchiga aylanadi.

– muloqot, hamkorlik va rolli o‘yinlar orqali bolaning ijtimoiy moslashuvi kuchayadi.

Zamonaviy maktabgacha ta’limda to’rtta nazariyaning uyg’un qo’llanilishi kompleks rivojlanishni ta’minlaydi. Har bir mashg’ulotda kamida ikki nazariya elementini uyg’unlashtirish, rivojlantiruvchi markazlardan foydalanish va rolli o‘yinlarni keng qo’llash tavsiya etiladi. Integrativ model maktabga tayyorgarlikni kompetensiyaga asoslangan yondashuv bilan boyitadi va bola rivojlanishining barcha yo‘nalishlarini qo’llab-quvvatlaydi.

Aynan ushbu model asosida tajriba-sinov ishlari tashkil etiladi, uning samaradorligi eksperimental ravishda tekshiriladi va olingan natijalar ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shu joyda “Model o‘zi nima?” – degan savolga javob bersak. Ilmiy tadqiqotlarda “model” tushunchasi muayyan obyekt, jarayon yoki tizimning soddalashtirilgan, nazariy jihatdan asoslangan va amaliyotda qo’llashga mo’ljallangan ifodasi sifatida qaraladi. Model orqali o‘rganilayotgan jarayonning tuzilishi, tarkibiy qismlari, ular o‘rtasidagi bog‘liqlik hamda rivojlanish mexanizmlari ochib beriladi. Demak, integrativ model maktab ta’lim tizimida faoliyatlararo integratsiya maktabgacha ta’lim jarayonida turli faoliyat turlarining (o‘yin, o‘quv, mehnat, ijodiy, muloqot faoliyatlari) o‘zaro uyg’unlashuvi va bir butun pedagogik jarayon sifatida tashkil etilishini anglatadi.

Ta’lim nazariyalarining integrativ modeli doirasida quyidagi faoliyat va mashqlar bajariladi: o‘tilajak mavzuni qismlarga bo‘lib o‘qitish; tadqiq qilish va kashf etishni rag‘batlantiruvchi topshiriqlar; o‘qituvchilarning o‘quvchilar bajarishi kerak bo‘lgan strategiyalarni modellashtirishi (namuna tarzida ko‘rsatishi) va o‘quvchilarning o‘qituvchilar orqasidan qaytarishi; ilgari o‘zlashtirilgan bilimlarni faollashtirish; mashq qilish va takrorlash; savollar qo‘yish va ularga javob izlashga asoslangan yondashuvlar; havoalash strategiyalar va texnikalari; rag‘bat va oqibatlar keltirilgan aniq belgilangan tartib-qoidalarini belgilash.

Mazkur modelda o‘qituvchining yo‘naltiruvchi va modellashtiruvchi faoliyati bilan o‘quvchining mustaqil izlanishi, tadqiq qilishi va o‘zini nazorat qilishi uyg’unlashib, bilim, tafakkur, hamkorlik va intizom kabi kompetensiyalarning kompleks rivojlanishiga zamin yaratadi. Ta’lim nazariyalarining integrativ modeli o‘quv jarayonini izchil va tizimli tashkil etishga xizmat qilib, ilgari o‘zlashtirilgan bilimlarni faollashtirish, yangi bilimlarni mustaqil izlash, mashq qilish hamda savol-javob asosida fikrlashni rivojlantirish kabi faoliyatlarni o‘zaro uyg’unlashtiradi. Ta’lim nazariyalarining integrativ tatbiqi maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta’limiga tayyorlashning ilmiy asoslangan va amaliy jihatdan samarali modeli hisoblanadi.

XULOSA. Ta’lim nazariyalarining integrativ modeli bolalarni maktab ta’limiga tayyorlash jarayonini yaxlit va tizimli tashkil etishga xizmat qiladi. Mazkur model bixeviorizm, kognitivizm, konstruktivizm va ijtimoiy-madaniy nazariyalarining imkoniyatlarini uyg’unlashtirib, bolalarning bilim, tafakkur, nutq, hamkorlik va intizom kompetensiyalarini universal rivojlantirishga zamin yaratadi. O‘qituvchining yo‘naltiruvchi faoliyati hamda bolaning mustaqil izlanishi, tajriba qilishi va savollarga javob izlashi o‘zaro uyg’unlashadi.

Xulosa qilib aytganda, integratsiya bolaning intellektual va ijodiy salohiyatini, muloqot kompetensiyalarini, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini va maktabga psixologik tayyorgarligini kuchaytiradi. Integrativ model bolalarni maktab ta’limiga tayyorlashda ilmiy asoslangan, samarali va zamonaviy pedagogik tizim sifatida namoyon bo‘lib, bolaning barcha rivojlanish sohalarini uyg’un holda shakllantirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari maktab ta’limiga muvaffaqiyatli moslashuvni ta’minlaydi. Ta’lim nazariyalarining integrativ tatbiqi

28.09.2026

maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta’limiga tayyorlashning ilmiy asoslangan va amaliy jihatdan samarali modeli hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Schunk, D. H. (2020). Learning Theories: An Educational Perspective (8th ed.). Pearson.
2. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society. Harvard University Press.
3. Piaget, J. (1952). The Origins of Intelligence in Children. International Universities Press.
4. Gallacher, T., & Johnson, M. (2019). Learning Progressions. Cambridge University Press.
5. Zhou, M., & Brown, D. (2015). Educational Learning Theories.
6. Fayzullayeva, G. Sh., Badalova, M. U., & Shodiyorova, U. Sh. (2026). Ta’lim nazariyalari va zamonaviy ta’lim paradigmalari. Samarqand.
7. Abdusamatova, N.(2026). Integrativ yondashuv asosida maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta’limiga tayyorlashning modifikasion modeli. Kasb-hunar ta’limi jurnali. Namangan.